

RESISTANCE AND POETIC FRAGMENTS

Action Research of Knowledge and Migration

CECILIA NAHNFELDT

Keywords

Diversity, migration, resistance, action research, Sara Ahmed, Church of Sweden, poetry, Pia Tafdrup

Summary

This article is based on reflections on field notes from a participant observation in a socially vulnerable environment, an environment where a Swedish church carries out its daily work. The article presents and reflects the initial steps of an action research project, and (en)tangles issues of privilege, hierarchy, power and language that researchers are forced to face and relate to. The focus of the article is on the question of how to move from a researcher's outside perspective, to a ground/place where it is possible to, firstly, give room to the study's participants as subjects, and secondly to create conditions for mutual, if not equal, dialogue. This process, covering the researcher's observations and the initial formulation of questions for further work, is explored and conceptualised. In particular, the article reflects on the bridging from observation to text.

The results show how the researchers' own boundaries become clear; the necessity to problematise these boundaries are underlined. It also becomes clear how the academic language falls short. Instead poetic pieces showed great potential to grasp and express what the researcher experienced during the observations. This opened for a suggested method for interactive conversations about working in an environment where unexpected challenges and peoples' vulnerability often constitute the normal starting point for untraditional daily actions in a church.

”Jag uppfattade att mina ord reducerade andra” skriver Cecilia Nahnfelt och ger sig ut på en resa bortom privilegiet att välja ord för det hon ser och bortom den begränsande vetenskapliga formen. Färdmedlet är det *tänkandeskrivande* subjektets poetiska fragment, vilka förtydligar forskarens begränsade blick. Destinationen är det respektfulla samtalet och bemötandet, snarare än överbryggandet av makt och motstånd.

MOTSTÅND OCH POETISKA FRAGMENT

En aktionsforskningsstudie om kunskaper och migration

CECILIA NAHNFELDT

”Vi har pratat om att jämställdhet, det är svårt i vårt arbete.” En suck. Den kom från en person i ett arbetslag i en församling i Svenska kyrkan. Sucken kom ur erfarenheter av att olika synsätt kring vad män och kvinnor förväntas göra ofta kolliderar i den konkreta verksamheten. Inte för att människor inte vill leva i respekt med varandra, utan för att det är svårt att navigera [hens ordval] bland många kulturer, livsvillkor och olika värderingssystem. ”Jag vet inte hur jag ska göra. Jag vill stå för mina värderingar att kvinnor och män är jämställda och det innebär till exempel att män städa.” Hen berättade att en kvinna hade reagerat med gråt för att en man, som kvinnan uppfattade det, hade tagit ifrån henne uppgiften att städa. Den suckande personen reflekterade vidare:

Jag förstår att hon känner sig obehöv och förminskad, när hon inte får hjälpa eller ja, städa. Jag vill inte bidra till att hon ska känna sig förminskad, men jag vill heller inte bidra mer till ojämlika könsroller. Jag tror vi behöver hjälp med att fundera kring det här.

Berättelser likt denna väcker min nyfikenhet. Men frågan var så öppet ställd att jag var osäker på hur jag skulle förstå den. Det tydligaste jag hörde, var ett förtroende: Vill du komma? Jag hörde också att frågan tangerade en undran över hur ”vi som är i majoritet” ska agera. I berättelsen anade jag en medvetenhet om att det inte räcker att vilja gott, göra gott eller att för den delen göra som vanligt. Eftersom världen ser annorlunda ut, krävs förändringar i verksamheter. Jag hörde också att det någonstans fanns upplevelser av att hantera konflikter och motstånd. Det som Sara Ahmed (2012) benämner som att tegelväggar är omöjliga att undanröja, men viktiga att synliggöra och knuffa på, var välkänt.

I den här artikeln uppmärksammar jag ”väggen” ur perspektivet från den som arbetar i kyrkan. Perspektiv från dem som kommer till kyrkan skulle också kunna beskrivas. De ”väggar” som då skulle beskrivas skulle troligen vara andra. Skälet att jag väljer perspektivet ”inifrån” en kyrka, är för det första att det är den ingång som givits mig för projektet. Det andra skälet är att arbetslag och styrelse har genomfört ett reflekterande arbete över att vara kyrka i ett område som förändras. Församlingen har valt att vara en kyrka som låter verksamheten organiseras utifrån behov som identifieras i närområdet. Anställda i en organisation blir mer sårbara när de väljer att arbeta mer otraditionellt. Sårbara i en inte enbart hotande utan också god bemärkelse. De kan upptäcka att deras organisation är mer formad av föreställningar och förväntningar, till exempel kring kön, än vad som varit uppenbart och medvetet i

arbetslaget. Denna sårbarhet ger en möjlighet att forma ny kunskap och kompetens. Samtidigt utmanas traditionella föreställningar av vad en kyrka och dess verksamhet är.

Artikelns syfte

Artikels syfte är att presentera och undersöka en metod för ett respektfullt och medvetet samtal mellan deltagare, där motstånd och maktasymmetrier inte överbryggas, men bemöts. Jag gör det utifrån en reflektion med Sara Ahmed om mångfald och motstånd. Centralt för metoden är poetiska fragment, som skrivs fram i en överföring från forskarens observation till reflekterande samtal med deltagare. Jag använder poetiskt språk som en form för att kommunicera iakttagelser från deltagandeobservationer till reflekterande dialoger med deltagare. Detta är ett språkligt val som har med metaforers möjlighet att binda samman erfarenheter av olika slag och att skapa associationer. På det sättet har poetiskt språk en involverande funktion. I relation till de poetiska fragmenten diskuterar jag språk (text och tal) som hinder och möjliggörande funktion. Jag ställer tre huvudsakliga frågor: 1) Hur kan ord sättas på iakttagelser i en deltagandeobservation som bygger på en mångfald av hörsel- och synbaserade sinnessintryck? 2) Vilka begränsningar innebär ett sådant språkliggörande? 3) Vilka möjligheter kan språk erbjuda i en interaktiv forskningsprocess. Den första frågan är metodologisk och kunskapsteoretiskt orienterad. Den andra är mer kritiskt orienterad och diskuterar språkets relation till makt och

motstånd. Den tredje frågan är konstruktivt orienterad som i artikeln utmynnar i ett förslag till metod för aktionsforskning.

Material och forsknings- överbäganden

Materialet utgörs av fältanteckningar från deltagandeobservationer. Studien är utförd i en församling i Svenska kyrkan. Syftet med projektet är att, med aktionsforskning som tillvägagångssätt, hitta former för att stödja reflektionen i ett arbetslag som arbetar i ett bostadsområde där vardagen är multikulturell, multireligiös och har hög grad av socialt utanförskap. Genom att bjuda in en forskare till samarbete hoppas församlingens ledning att kunna synliggöra förmågor och kompetens i arbetslaget, samt att kritiskt reflektera kring möjliggörande och hindrande förutsättningar för verksamheten. Föreliggande artikel är skriven mitt i processen, vilket gör att här är det forskarens perspektiv utifrån studiens inledande observationer som utgör material. I den fortsatta processen kommer material från deltagarna bidra till fördjupning.

Deltagandeobservationerna utfördes under sex dagar våren 2014. Några av dessa fältanteckningar har bearbetats i poetisk riktning. Observationerna utfördes tre dagar i rad i två omgångar. Innan studien genomfördes var jag dels på introducerande besök i verksamheten och dels på planeringssamtal. Forskare och ledningsgrupp kom gemensamt fram till vilka observationstillfällen som var lämpliga. Hänsyn togs till såväl tidpunkt och med avseende på den utförda verksamheten. Jag deltog dels i förberedande verksamheter som till

exempel planeringsmöten och matlagning, dels i genomförande av verksamheter som föräldra/barngrupp, kör, öppen ungdomsgrupp, studiebesök, caféverksamhet, second handbutik, matutdelning och andakter. Vissa av dessa verksamheter är tillfälliga medan andra sker mer regelbundet. Vilka yrkeskategorier som är anställda i församlingen regleras delvis av kyrkoordningen och församlingsinstruktionen, men har i församlingen tolkats i vidare mening på ett sådant sätt att tjänster har kunnat inrättas som svarar mot församlingens behov av diakoni och kommunikation.

Sammanhanget där materialet hämtas är intersektionellt till sin karaktär. Genus är inte ensamt i rörelse utan samverkar med etnicitet, klass och religiös tillhörighet (Braidotti 2006: 94). Även om arbetslaget särskilt har efterfrågat ett fokus på genusrelationer då man känt en osäkerhet kring sitt eget agerande gällande genus och jämställdhet, så ger observationerna vid handen att maktanalysen måste vara mer mångfacetterad än så. Genus är *en* aspekt, men ekonomi, klass, religion, etnicitet och sexualitet skapar spänningar på ett flertal sätt. Detta är centralt för forskarens uppmärksamhet på att det finns många olika tolkningar och synsätt på aktiviteter och händelser i miljön. Vikten av en medvetenhet över forskarens egna begränsade synfält diskuteras i artikeln.

Församling i Svenska kyrkan

Församlingar är förhållandevis självständiga enheter i Svenska kyrkans organisation vad gäller planering av arbetet på verksamhetsområdets geografiska

plats. På samhälls nivå är Svenska kyrkans verksamhet organiserad som ett trossamfund och kan idag beskrivas som organiserad och delvis ideell verksamhet av livstolkning, undervisning, vård och omsorg. Före de förändrade relationerna mellan stat och kyrka år 2000, var man mer organiserad som en samhällsinstitution och omorganiseringar har gjorts på flera sätt. I stadsdelen där föreliggande studie genomförts bor 15 000-16 000 personer, vad man vet; många bor där utan att vara folkbokförda på platsen.

I den aktuella församlingen har man radikalt ändrat inriktning och arbetssätt i verksamheten. Det finns en församlingsinstruktion (policy) från 2004, som är äldre än det arbete med omorientering utifrån omvärldsanalys som är gjort. Jag uppfattar församlingsinstruktionen som inaktuell. Istället arbetar församlingen aktivt med dialoger kring de fyra värdeord som tagits fram för verksamheten: människovärde, mötesplatser, förankring och förändring. Dessa ord är medvetet öppett definierade samtalspunkter. I den meningen kan de kallas för ”levande ord”, vilka församlingen dagligen för en aktiv dialog om. Den uppfattning jag får av ordens betydelse är följande: Med människovärde understryks vikten av varje människas okränkbara värde. Mötesplats definierar kyrkolokalernas funktion som rum för människor. Med förankring menas att var och en har rätt att bidra till reflektioner och tolkningar av ord och verksamhet, med förändring menas en beredskap till nya sätt att vara människa och kyrka, förändringen kommer ur den vardag som levs på denna plats. Kyrkans lokaler kan i relation till sin teologiskt valda verksamhetsinriktning beskrivas som ett ”barmhärtighetens rum” som öppnats (Wyller 2010, 2014). Viljan är att så långt som möjligt söka möta de behov som finns i det bostadsområde där församlingen arbetar, genom anpassade aktiviteter relaterade till basala behov som finns av vård, mat, utbildning och livshantering. Barmhärtighet handlar om att ge utrymme och frihet för människor i deras vardagsliv.

Genom omvärldsanalysen som kyrkan gjort, menar jag att verksamheten i församlingen i hög grad är influerad av de människor som bor och/eller arbetar där. Ett demokratiskt inflytande i form av inkluderande processer och arbetssätt har skapat trovärdighet för verksamheten, även i de fall då den inte motsvarar det som ibland uppfattas vara ”traditionell kyrklig verksamhet”. Det hindrar inte kritiska röster och synpunkter, utan det finns utrymme för flera röster.

Mångfald, inkludering och motstånd

Att arbeta med ett intersektionellt perspektiv kan innebära att fokus läggs vid de processer som leder till att kön, klass och etnicitet/ras blir relevanta indelningsgrunder i ett sammanhang. Indelningar som leder till en ojämn fördelning av makt mellan individer och grupper. Arbetet handlar om att identifiera normer

och hur dessa skapas (de los Reyes, Molina och Mulinari 2005). Berättelser om gränser och kollisioner mellan värderingar, den trevande frågan om genus som ställts från arbetslaget i församlingen, och erfarenheterna från deltagande observationer gör att jag väljer att relatera till Ahmeds (2012) reflektion över arbete med rasism och mångfald i boken *On Being Included*.

Sara Ahmed ställer frågan om vad det är som talet/orden om mångfald gör? Hon betonar vikten av en reflektion över den frågan innan man rusar iväg för att arbeta med mångfald. Ahmeds bok är en reflektion över institutioner, policyer och presentationer av mångfaldsarbete. Hon är uppmärksam på var mångfald görs och inte görs, och vem och vad som är bärare av mångfald, och inte (Ahmed 2012: 12). I likhet med till exempel jämställdhet, blir mångfald lätt ett tomt ord som omfattar mycket och ingenting, när det används i text. Detta döljer lätt det faktiska motstånd som uppstår i mångfaldens praktiker, såsom rasism och andra former av exkluderande mekanismer. Ahmed beskriver att motståndet mot mångfaldsarbetaren handlar om ett motstånd i arbetet med att omsätta policyord till handling.

Ahmeds metafor ”tegelvägg” är relevant för den här studien. Det är också hennes andra starka metafor ”bordet”. Ahmed föreslår att mångfaldsarbetaren ska använda tegelväggen genom att försöka göra den till ett bord. Det innebär inte att väggen försvinner, men det är möjligt att flytta den - även om väggen kan kännas omöjlig att ta bort. Och hon påminner om att mångfaldsarbetaren behöver vara rörlig och ha flera

olika sätt att bemöta motstånd (Ahmed 2012: 175). Om mångfald ska fortsätta att vara en fråga på agendan, så är det inte en fråga som kan lösas. Tvärtom menar Ahmed att mångfald aldrig kan presenteras som en lösning. Det innebär att ”bordet” inte ska ses som ett försök till en lösning på motståndet i tegelväggen. Bordet är att synliggöra väggen på ett annat sätt. Att göra det till ett samtalsbord, mötesbord, beslutsbord och så vidare. Det är inte till för att berömma sig själv över hur bra det går, och inte heller för att visa välvilja. Bordet ska påminna om väggens närvaro, men på ett annat sätt än som vägg. Då flyttas väggen något. Men den kommer att dyka upp på nytt. Jag återkommer till dessa metaforer i analysen av mina observationer.

Mångfaldsarbetare i församling

Arbetslaget i församlingen är på flera sätt mångfaldsarbetare i Ahmeds mening. De utför sitt arbete i en miljö som består av människor med flera nationaliteter, språk, kulturer, trosinriktningar och så vidare. De har till uppgift att med institutionen (här: Svenska kyrkan) som objekt, genomföra och driva arbete för ökad mångfald (Ahmed 2012: 19). Några av dem som arbetar i relation till andra församlingar och nätverk kan direkt sägas ha den typen av uppgifter. Samtidigt är arbetslaget mångfaldsarbetare som inte främst är riktade gentemot institutionen. Flera talar om att det är medmänniskorna som är utgångspunkten, och ”ett mänskligare samhälle i alla människors vardag”. Verksamheten karaktäriseras därmed av normativ öppenhet och bygger på en systematisk analys tillsammans med en

tydlig värdeialog, där mångfald är ett ord som beskriver invånarna i stadsdelen, inte ett mål. Med normativ öppenhet menar jag att normen är att utgå från medmänniskan, att vara öppen för flera tolkningar. Normen ställer frågor snarare än den ger svar: Vem är en medmänniska? Vad innebär det att utgå från medmänniskors behov? Man arbetar med mångfald för att den redan finns. I denna mångfald av människor möter man behov, som inte besvaras fullt ut i samhället. Man arbetar med olika former av motstånd, och med möjligheter. I ett församlingsblad står det att församlingen vill "...verka där vi står. Så är vi en kyrka för alla".

Det finns två skäl till församlingens mångfaldsarbete. För det första är mångfald en levd verklighet. För det andra har man valt att bejaka mångfald. Det får vara olika och man får tänka och tro olika. Den levda verkligheten ska genomsyra kyrkans arbete när den strävar efter att svara på medmänniskans behov. Denna utgångspunkt rör människosyn och samhällssyn. Den bejakande mångfalden uttrycks i detta sammanhang till exempel med orden "Ingen människa är illegal", och i uppfattningen att det är i den här miljön det nya Sverige växer fram. Stadsdelen ses därför inte som en marginaliserad del, utan som en central del av Sverige. I motsats till Ahmeds (2012) institutioner är det inte den skrivna policyn (församlingsinstruktionen) som utgör kärnan för arbetets genomförande, så som jag uppfattar det i samtalen. Istället fyller värdeord och bibliska berättelser policyns funktion. Det är inte skriven text, utan samtalade ord som bär arbetet. Bibeltexter och värdeord diskuteras och tolkas.

Alla förstår inte svenska, men värdeorden kommuniceras på ett flertal språk så att de diskuteras och förklaras. Skrivna ord och text är inte detsamma som dialogiskt använda ord och text. Detta utgör en viktig skillnad mellan policybaserad verksamhet och vad man kan kalla en berättelsebaserad verksamhet. Värdeorden ges utrymme för mer mångtydighet med berättelser, än när de omges av en ofta mer definierad policy. Det innebär däremot inte att motstånd inte finns. Det ger andra förutsättningar men också utmaningar för dem som ska arbeta med mångfald på denna arbetsplats.

Ahmed beskriver motstånd i termer av en tegelvägg. Mångfaldsarbetaren upplever att en del i arbetet handlar om att stå och banka huvudet mot en stenhård vägg (Ahmed 2012: 26) Problemet för mångfaldsarbetaren är att policier och dokument endast är ord. Att göra ord till handling är utmaningen. Motståndet i församlingen kan också beskrivas som tegelväggar, men består inte av policier, utan av tröghet i dialoger med hänvisningar till olika tolkade minnen, traditioner och människors förväntningar. Det är ett sammanhang där en policy inte är lika aktiv, utan där värdeord och berättelser har policyns plats. Här skapas en annan gestaltning av motstånd: Frågor som: "Ska kyrkan verkligen hålla på med...?" och uttryck som: "så har vi aldrig gjort" och "så har vi alltid gjort" sammanfattar motståndet. Mångfaldsarbetarens utmaning är kanske inte främst att gå från ord till handling, utan att gå från vissa kända handlingar till andra handlingar.

Ett annat motstånd handlar om språk. Ord och tal är alltid begränsade. Det tar tid

att förstå och sedan även att vilja förändring. Det är också en utmaning eftersom mångfaldsarbetaren varken vet, är utbildad till eller har etablerade exempel på ”vad det nya skulle vara”.

Att låta policyn i form av text ”vila” till förmån för bland annat samtal om värdeord och centrala bibelberättelser gör att tolkningsutrymmet ökar. Samtidigt förläggs ett ökat ansvar på anställda och medarbetare i församlingen att hålla samtal och reflektioner igång.

Förändringen av församlingens verksamhet kan med Ahmed förstås såsom att man vänt väggarna till bord. Då kommer också de obekväma frågorna och motstånderna fram. Ahmeds perspektiv ger ord för motstånd. Metaforerna uppmärksammar arbete och motstånd. Kraften i metaforer är att det inte är ord som ska bli handling. Metaforer är ord som kan bidra till att synliggöra handling och visa på likheter trots skillnader. Språk utgör verkligen ett både och – hinder och möjlighet. När Ahmed beskriver mångfaldsarbetet som att vända en vägg till ett bord, litar man här alltså mer till att de anställda ska genomföra denna vändning, men mindre i stöd av en given policytext utan med stöd i ett narrativt rum som i bästa fall ses som ett kreativt utrymme där nya idéer kan ta form. Bilden att vända väggar ger också en bild av ansträngning. Genom att öppna för dialog värjer sig inte medarbetarna för att arbeta mot motstånd. Konflikter och gränser syns. De kan bli fler. Det finns en vilja att kontinuerligt involvera fler och kanske bidra till att ”vända fler väggar” både på individ- och samhällsnivå. Exempel på det är

studiebesök som tas emot regelbundet från en läkarutbildning, från SFI-undervisning, från andra församlingar med flera. Dess-

Att låta policyn i form av text ”vila” till förmån för bland annat samtal om värdeord och centrala bibelberättelser gör att tolkningsutrymmet ökar.

utom tar man emotpraktikanter för att lära ut arbetssätt. Ett aktivt arbete i nätverk med andra församlingar där samhällskritiska frågor och konkreta problem lyfts. De försöker vända många bord.

Aktionsforskning

Aktionsforskning rymmer olika perspektiv, metoder, teorier och värderingar, men det finns, åtminstone, fyra generella och gemensamma drag. Aktionsforskning ska/kan: 1) konkret bidra till utveckling eller problemlösning och därmed till förändring; 2) skapa en gemensam kunskapsutveckling, vilken uppstår i samspelet mellan forskare och praktiker; 3) rymma en kunskapsteoretisk kritik gentemot positivistiska forskningsideal (Reason och Bradbury 2013). I likhet med en feministisk kunskapssyn som understryker kunskap som situerad (Haraway 1988), menar aktionsforskare att kunskap alltid är lokalt förankrad och utgår från involverade subjekt. Föreställningen om forskarens objektiva perspektiv avvisas. Dessa synsätt påverkar såväl metod som synen på ansvar för forskningsprojektet. 4)

Ett maktkritiskt fokus gällande forskningens utformning betonas i aktionsforskning, nämligen att makten över forskningsprocessen bör ligga nära deltagarna och stärka deras påverkansmöjligheter. I dessa processer behövs många metoder för att etablera samarbete och ömsesidighet, vilket också diskuteras och utvecklas bland forskare inte minst inom feministisk pedagogik (Amundsdotter 2008, 2009; Lenz Taguchi med flera 2011).

Aktionsforskning initieras med ett emancipatoriskt och/eller bemyndigande syfte och bygger på synen att kunskapande sker i interaktiva lärprocesser mellan olika aktörer. Demokratiska och jämlika arbetsformer är centralt för kunskapandet. Forskaren har i processen ett antal försteg, genom att ofta uppfattas ha ett tolkningsföreträde, en förmåga att synliggöra verklighet på ett mer vetenskapligt sätt än den som står mitt i en vardag. I aktionsforskning kan detta utgöra ett hinder i arbetet, på så sätt att forskarens självklara kunskapsmaktposition hindrar andra aktörer från att invända i kunskapandet eller att hålla tillbaka sina erfarenhetskunskaper. Att inleda ett projekt börjar i ett ömsesidigt erkännande av att det finns erfarenheter och kunskaper bland alla de aktörer som kommer att ingå i projektet.

Aktionsforskning bygger på en inbjudan till forskaren. I det här projektet bestod inbjudan av en längre process av samtal och möten, först med några få personer och så småningom med arbetslag. Vägledande för församlingens beslut var metodval och avgränsningen av studien till att omfatta enbart arbetslaget, detta för att kunna skydda tredje part, det vill säga de personer som kom till

kyrkan. Det är församlingens ansvar att de som kommer till kyrkan känner sig trygga. Kyrkan ville också skydda sin verksamhet från störande inslag, vilket en forskare kan utgöra. Forskaren har makt. Makt att störa och att ha åsikter. Att göra bedömningar och urval av vad som är centralt och inte hör till forskarens undersökande och sorterande arbete. I forskarens arbete ingår respekt för de människor man möter. Respekt innebär att forskaren håller en kritisk distans till sig själv: dels med distans till den position av makt och privilegier som kan utgöra en forskares tillskrivna attribut och dels genom en strävan efter tydlighet kring forskarens synsätt, värderingar och erfarenheter som skapar en ram (och begränsat synfält) för det tolkningsperspektiv forskaren bidrar med (Dahl och Smedler 1993). Genom att reflexivt hantera sina begränsningar, blir forskarens konturer, i form av tidigare erfarenheter och tolkande perspektiv, tydligare (Alvesson 2011; Gunnemark 2011). Noggrann dokumentation är del i respekten för de människor som forskaren arbetar med (Hammersley och Atkinson 1996: 212f). I det här fallet togs anteckningar kontinuerligt och delades upp i ett litet häfte där skeenden noterades på ena sidan och stämningar, miljö, emotioner noterades på den andra. Anteckningarna skrevs rent samma dag som noterna tagits. Jag återkommer till reflektioner kring överföringen av observation till text.

Att skriva i en skarv

I denna studie var det i steget från observation till text som jag intensivt kom att erfara begränsning. Min upplevelse var att

jag inte hittade ord för att synliggöra det jag uppfattade. Jag insåg att utan ett språk som kunde fånga det jag uppfattade, så kunde jag inte förstå "mina linser" i observationen. Jag uppfattade att mina ord reducerade andra. Jag kände ett eget motstånd mot att äga privilegiet att välja ord för det jag såg. Jag tvivlade. Inte enbart på min förmåga, utan också på min rätt. Mina anteckningar kändes sterila och alltför rationella. Jag hade svårt att fånga ögonblicken. Just det som var min ambition. Min vokabulär för emotioner och skeenden i komplexa relationer var otillräcklig. I bästa fall kunde jag formulera det jag tyckte mig se, men vilka anspråk kunde jag göra på att jag förstått något? Detta utmanade mig att reflektera över språkets funktion, hur olika språkgenrer relaterar till olika faser i interaktiv metod, samt hur textfragment kan utgöra material för en varsam dialog med centrala informanter i projektet.

Ur fältanteckningar:

Vid fyratiden åker jag tillbaka till hotellet och tänker plötsligt på den som inte har råd med värdekort men heller inte törs åka som fripassagerare. Tittar på dubbla anteckningar. Fältanteckningar, med iakttagelser och stämningar/ emotioner. Men jag vill skriva nåt annat.

Jag tänkte att det borde öppnas en sida mitt i skarven i anteckningshäftet. En tredje sida. I skarven finns det ingen plats. När jag kom ner till stadens centrum satte jag mig i en park som är ett passerstråk för både gående, bilar och kollektivtrafik. Egentligen hur rörigt som helst. Jag satt och tittade rakt ut. Jag hade sett, jag hade noterat skeenden och interaktioner – emotioner – egna och andras. Men det gnagde i mig att jag inte kunde få fram det som kunde bli skrivet i skarven. Jag satt ner och tittade på människor i rusningen. Försökte komma ur min frustration genom att studera människors kläder. Jag återvände till mitt minne av de händelser som jag menade att jag inte kunde komma åt att beskriva. Började skriva korta ord. Det utvecklades poetiska fragment.

Ur fältanteckningar:

Skriver mina reflektioner över det jag inte fångar i någon slags poesiprosa. Jag känner mig mindre frustrerad när jag skrivit. Samtidigt förbryllad, men det här är ju inte vetenskaplig text. Vad är detta? Upplever att jag kan fånga skikt som jag inte får med i de deskriptiva anteckningarna. Det autoetnografiska funkar bättre i de korta reflektionerna. Poetiska fragment.

Det kreativa skrivandet utmanar vetenskapliga normer, men när och hur kan det göras på ett sådant sätt att normer faktiskt darrar? När jag satt i stadens park

och orden plötsligt började ta form, men på ett annat sätt än jag först tänkt, så upplevde jag en frihet. Frustrationen som byggts upp, la sig. Istället började ett berättande som kändes – mer trovärdigt, om än i ”fel form”. Mona Livholts (2008) benämner personen som sitter på ett sådant sätt som jag satt: det *tänkandeskrivande* subjektet. Det är en reflexiv position, med ett autoetnografiskt anlagt perspektiv. Livholts pekar på att etablerade former för akademisk text styr och normerar, hon varnar (uppfattar jag det som):

Om det är så att formen teoretiserar, så måste den benämnas. Här kommer ett förslag: Trots att analysen handlar om den komplexa relationen mellan genus, klass och sexualitet, så kommer den att förpackas enligt formen för skrivnormen. (Livholts 2008: 85)

Så är det med min deltagandeobservation. För det första så är formen, att en forskare kliver in i en miljö och förutsätts kunna se något som ”har mer värde”, något som i och för sig utmanas i kritisk aktionsforskning. Jag begränsar mitt anspråk på att ha något att säga, till att jag, liksom andra, har något att säga. De vetenskapligt analyserade observationerna kan ge ett av flera nödvändiga bidrag. För det andra, formen för hur jag dokumenterar mina observationer påverkar mina resultat. Även om jag noterar stämningar och egna och andras emotioner, så avspeglas mitt synsätt och mina perspektivval. De kan inte lämnas implicita utan behöver så långt det går öppet diskuteras. Jag tror att när maktrelationer är så olika och komplexa som i det här fallet, så måste det *tänkandeskrivande* subjektet bli mycket tydligt och inte hävda en auktoritet som skydd mot andra synsätt. Ändå är forskarens position en auktoritet. En stark röst, men samtidigt en bland flera röster.

Poetiska fragment

Jag började skriva fragment. De poetiska fragmenten menar jag är en form som tydliggör mitt *tänkandeskrivande* subjekt. Delar av min frustration över orden handlade om att ta något på allvar. Det arbete som pågår i stadsdelen beskrivs ibland i samhällsdebatten som ”flum eller fluff”, och hävdas inte vara vetenskapligt beskrivet eller politiskt definierat. Jag menar att det i verksamheten kan finnas viktig ny kunskap som skulle kunna kvalificeras så att nya kompetenser kan tas tillvara inom utbildningar. Det systematiska arbete som ligger bakom förnekas och förminskas. Första steget i ett sökande efter ny kunskap och kompetens handlar om att se och sätta ord på det som ses. Svårigheten att hitta ord som motsäger ”teser om flum” utmanade mig. Jag såg, men saknade orden.

Poeten Pia Tafdrups ord är förklarande för mig: ”Varje kunskap och varje

kommunikation via ord är alltid försenad i förhållande till sinnesupplevelsen” (Tafdrup 2002: 36). Det handlar om en fördröjning. Tafdrup menar att tid är en kategori som är så flyktig att den omöjligt kan fångas i skrift. Dikten däremot: ”... etablerar ett ögonblickets rum” (Tafdrup 2002: 38). Det var just ögonblick jag ville fånga. De korta noteringar jag gjorde uppfattade jag som fragment. Några satte jag samman till längre stycken som mer liknade poesi, eftersom form och rytm hör hemma i poesin. Jag vet att jag funderade över vad jag skulle göra av detta. Det var ju liksom inte meningen att skriva så. Pia Tafdrup fortsätter: ”Poesi är en fråga om koncentration, ett språk i språket, där kristallerna klingar tätt intill varandra” (Tafdrup 2002: 49). Mina fragment kan således betraktas som kristaller ur ett poetiskt perspektiv. Kristaller låter mer värdefullt och samlat.

Jag väljer att använda fragmenten som ögonblicksbilder. Jag menar att dessa fragment kan användas för interaktiv dialog, som kan synliggöra det arbete som med Sara Ahmeds (2012) metaforer kan beskrivas som att vända väggar till bord. På bordet kan mina och andras fragment läggas. En metod som ger utrymme att involvera fler. När fragmenten läses gemensamt väcks andra berättelser, poetiska fragment och ord. Det möjliggör samtal med mångas perspektiv. En sådan metod blir mer jämlik och utgör, menar jag, ett steg i en process där man kan synliggöra och artikulera kunskap ur det mångfaldsarbete som pågår (Ahmed 2012: 173), genom att inte undvika utan möta ”det pågående dunkandet av huvuden mot tegelväggar”. Metaforerna

dunkande, smärta, huvuden, väggar, stenar finner motsvarigheter i arbetet och hinder och handlingsstrategier för att möta hinderande motstånd kan identifieras. I förlängningen kan det bidra till att sätta ord på kompetenser och förmågor. Fragmenten kan rymma ord, som inte tillhör redan färdiga jargonger och färdiga föreställningar om hur vardagsliv borde vara. Den poetiska formen är öppen för tolkningar vilket ger förutsättningar för att detta sätt att kommunicera kan bygga tillit.

Fragment – gränser, tid och kroppar

De poetiska fragmenten fångar något som mina anteckningar inte gjorde. I fördröjningen från seende till språkliggörande fångar de teman som är en slags undertexter i det som sker. Jag tematiserar detta material med orden *gränser*, *tid* och *kroppar*. Jag presenterar här några exempel och kommenterar dessa i relation till anteckningar från fältstudien och Ahmeds metaforer. Jag börjar med ett fragment som försöker fånga upplevelsen av min egen begränsning och att den härbärgeras i min kropp i det liv jag lever och har levt.

Det finns en gräns som jag
inte kan passera
Jag kan alltid välja.
Röra mej.
Åka härifrån.

Jag kan inte känna
hur det är att vara hänvisad
utan valmöjlighet att röra sig
Jag kan se.
Jag kan höra.

Men inte med min kropp
förmimma den tillvaro jag besöker.

Det gör skillnad att jag kan komma och gå. Jag bor inte där, jag behöver inte bo där. Jag kan köpa en biljett utan att tänka mer på det. Det blir så tydligt och konkret i en studie som den här. Jag stod på hållplatsen och insåg att jag väldigt självklart kunde resa in till staden. Jag har till och med busskort för fem större städer i min plånbok, eftersom jag är rörlig i mitt arbete. Samtidigt innebär detta att jag aldrig fullt ut kan förstå den som inte kan åka till nästa hållplats. Att vara tvungen att välja mat framför resa, att inte ha råd med båda, att vara tvungen att välja begränsning... Hur det känns, vet jag inte. Samtidigt är det denna kropp som gör anspråk på att lära känna något i den verksamhet jag studerar. Min kropps begränsning måste jag erkänna, för att förmimma det som inte jag känner.

Med min närvaro och kropp representerar jag det svenska samhället. Jag är inte bara jag, jag är också kunskapssamhället som samlar erfarenhet och information. Min kropp är "sammällskropp". Samhället som vill gott... eller? Min närvaro möts med misstänksamhet. Visserligen är jag inbjuden av människor som de boende litar på, men de vill också försäkra sig själva. Jag påmindes om maktpositionen. Jag påmindes om att respekt är att förstå min position i relation till andra.

Vilken myndighet kommer du från sa du?

Ett universitet.

Ingen myndighet då?

Min uppgift är att ställa frågor.

Dom är vana vid en annan sorts frågor

vars svar har konsekvenser.

Det har nog mina också

fast inte som Migrationsverket, inte som Polisen... men jag har myndighet med mig.

Måste tänka på det.

Det fysiska i situationen väckte tankar. Personen släppte mig inte en sekund med ögonen förrän han "stämt av mig" och hade bestämt sig för att lita på mig. Han lät mig ställa några frågor, men framför allt ville han veta om jag alls kunde förstå min roll och min makt. Jag vet att jag efter det mötet ser nya dimensioner i mina uppgifter som forskare. Hans ögon följer mig.

När jag har försökt att beskriva miljön som helhet i stadsdelen och kyrkan som plats, så upplever jag mig misslyckas. Jag har flera påbörjade beskrivningar i anteckningarna. Vid studiebesök i församlingen har man valt att mycket tydligt välkomna besökare och fråga dem om vilka de är, om de varit i stadsdelen förut och vilka bilder de har med sig. De gör så för att kunna möta besökaren på den personens villkor. I dialoger fungerar det. I text är det svårare. Berättelser ger bilder, men de är alltid urval och fångar inte vardagen fullt ut. Det blir det som sticker ut som får förklara. Jag har försökt beskriva med siffror och statistik, men det ger så odynamiska bilder. Som om liv inte pågår och skulle kunna förändras. Det är ju ett område i konstant förändring. Hur fäster det i ord och text? Ett stycke ger en glimt av det, tror jag. Det poetiska skapar i alla fall en gungning som är del i det pågående nuet:

För mycket och för lite
 Mycket sällan lagom. För mycket
 bröd, för få cyklar, för lite mat, hela tiden
 kaffe. För mycket prat, för lite samtal,
 för få ord, för många språk. För
 nära beröring, för lite
 närhet, för få besked,
 för många nej. För lång väntan,
 för kort tid, för lite pengar,
 för stora behov... alltid bröd.

Livet i stadsdelen är för mycket och för lite av allt. Det är kris och förändring. Samtidigt så är det detta man har att leva med och i. Och den som har lite mer kan göra mer. Fragmenten försöker fånga både myller och brist, men också en stabilitet. Det handlar om när det är rätt tid, vem som är närvarande i rätt eller fel tid, begränsade resurser eller när det (mot förmodan) inemellan flödar över. Brödet – det är värt en egen dikt eller fler och längre berättelser. Brödet finns där varje dag och det är det som räcker. Men inget annat går fullt ut att förutsätta att det finns eller görs. Här finns en andrahandsbutik med rimligt låga priser. Här finns ibland medicinsk vård att få. På daglig bas finns alltid bröd att hämta. Någon dag i veckan omvandlas caféet till affär, där mat fördelas enligt personkännedom så långt det räcker. Här finns människor som kan tolka och översätta. Det handlar om att få någon som ger hjälp att brottas med texter och dokument men också när alla tillstånd getts, någon att dela glädjen med. I förlängningen

kan kyrkan ge en plats att börja bygga framtiden i ett nytt land. Arbetspraktik, språk och en plats att vara på utanför hemmet finns.

Den första inbjudan från församlingen gällde att reflektera över genusrelationer, men ämnet kommer inte ofta till ytan i anteckningarna. När vi står och diskar i köket får jag frågan: ”Cecilia, varför har du bara två barn? Förstår du inte att din son behöver en bror och din dotter behöver en syster?” Det blir så konkret att det finns synsätt på familjens funktion som jag inte delar. Inte för att jag har en invändning, men jag har aldrig tänkt på det sättet. I hög utsträckning uppfattar många jag möter genusrelationer i termer av ”familjerelationer”. Det är också något som används av de anställda. Kanske har det att göra med att prästen så självklart av flera tilltalas som ”Fader” och det finns ett bibelförankrat språk att tala om syskon. Familjeroller kan associeras till att verksamheter i hög grad handlade om grundläggande behov av mat, försörjning, omsorg, vila och framtid. Mäns och kvinnors relationer uppfattades finnas inom familjens ram. Där är det oavsett kulturell bakgrund möjligt för män och kvinnor att umgås, om än med könsstereotypa gränser. Så här långt konstaterar jag att ”Familjen” både är metaforen och platsen för umgänge mellan könen. Detta måste dock problematiseras, eftersom familj inte betyder detsamma för alla. Kanske finns det något syskonlikt i arbetslagets sätt att forma sina roller. Det är också laddat.

Hon är så tyst och ser
med vänliga men trötta tonårsögon. Hon sjunger
så sprött, så spött, så mjukt
Du försöker få henne att
sakta pröva rösten
starkare. Hon andas
som du säger, men
behåller sin värdighet
när du ber henne frusta.
Vänligt följer hon dej
med blicken.
Hon litar. Hon väljer
att lita på dej. Även
när jag är där.
Och hon vågar, inte som du tänkt, men på
sitt sätt, och du

följer henne varsamt
 som en bror.
 Kanske kan hon se dig som en bror.
 Men inte.

Ögonblicksbilden berättar om ett förhållnings sätt i en interaktion mellan ledare och deltagare. Skeendet finns i fragmentet som ett nu. Det går att säga något om syskonskap, [ordet hämtas från en av ledarna] men är bara en möjlig tolkningsram. I flickans ögon är det ambivalent. Syskonskap är ett möjligt sätt att läsa den fysiska relationen mellan kroppar. Men jag anade att tjejen i relation till ledaren inte var helt säker på en sådan tolkning. Hon skyddade sin kropp. Satte en gräns.

Poesi som öppnar låsta föreställningar om livet

Poesi har en potential att utmana och öppna föreställningar när dessa begränsar våra synfält. (Geertz 1973; Ingold och Vergunst 2008; Clifford och Marcus 2010; Hopkinson 2015). Poesi kan användas för att utmana metaforer, involvera emotioner, synliggöra meningsskapande och att bryta in och/eller belysa dominerande normer. Poetiskt språk utgör en potential för dialoger som inte döljer livets ordningar, utan söker hitta vägar att leva tillsammans och även innefatta det trasiga och omöjliga. Det poetiska språket kan på samma gång ge struktur åt en beskrivning och ändå vara i traditionellt vetenskaplig mening icke-strukturerad. Inte minst är utrymmet mellan orden centralt (Phipps och Saunders 2009).

Detta är verkligen poesins metod och därför en metodologisk upprättelse för poesins potential. Den är varken struktur eller anti-struktur, men som bearbetar med ord och deras mellanslag för att omfamna – i betydelsen att samla in och i den meningen att älska – verklighetens bräcklighet och stökighet, halvt medvetet, missuppfattande, men trots allt prövande försök. (Phipps och Saunders 2009: 365, författarens översättning)

I forskning med transformativa mål är det en utmaning att skapa förutsättningar för förändring och att genom text bjuda motstånd (Livholts med flera 2010: 225). Dialoger, samtal och berättelser öppnar utrymmet för alternativa bilder av verkligheten och är en potential att utmana hegemoniska samhällsbeskrivningar och tolkningsföreträden. Men om man skriver innan berättandet tagit fart riskerar spänningar och motsägelser mellan nya röster försvinna innan de ens hunnit upp till tytan (Pui-lan 2011: 35). Människor är inte lika.

De poetiska fragmenten menar jag kan användas främst för att starta dialog.

Pia Tafdrup menar att: ”Dikten är en möjlig mötesplats” (Tafdrup 2002: 141). Jag prövar att presentera mina fragment för att göra mig tydlig som ansvarig part. När fragmenten läses upp för arbetslaget är det ett steg i den aktionsforskande processen. Den är del i en pågående dialog mellan forskare och deltagare. Syftet med en uppläsning är att väcka fler berättelser; att lära känna forskaren och kunna fråga efter tankegångar och ges utrymme att säga emot och korrigera. Den poetiska formen tillåter andras tolkningar på ett annat sätt än vetenskapliga presentationer. Pia Tafdrup skriver:

Dikten är på en gång förseglad och möjlig att dechiffrera. Därför är läsning något fundamentalt annat än ett samtal som förs mellan två människor, som kan avbryta varandra, korrigera, fördjupa eller byta ämne. [---] Läsning är som regel en inre företeelse, en stillsam och helt privat aktivitet som försiggår på olika sätt från individ till individ. [---] Att läsa handlar om att förhålla sig uppmärksamt lyssnande, frågande, tolkande och erinrande, om att kunna gå in och ut i dikten i ett försök att finna ett mönster i tecknens inbördes relationer och konstruera en meningsfull helhet. [---] Läsning är en konstant balans mellan objektivitet och inlevelse, ett försök att förstå vad som faktiskt står, och hur man uppfattar det. (Tafdrup 2008: 69-71)

Dessa korta texter utgör en möjlighet att mötas för att säkerställa tillförlitlighet i forskningens tolkande perspektiv. Dikten är inte en subjektiv presentation, utan en transsubjektiv plats att mötas på. Jag prövar en poesi som kan öppna för flera parallella och möjliga tolkningar. För samtal där röster inte behöver övertyga varandra, eller mätas mot varandra, men ge en djupare bild av den verklighet som jag som ensam observatör riskerar att presentera allt för platt. I nästa steg av den aktionsforskande processen hoppas jag lyfta in fler i samtalet, så att mina ord inte står oemotsagda.

Genus ett problem eller en signal

Den fråga som inledde studien skulle vetenskapligt kunna ha formulerats: ”Hur uppfattas genusrelationer, och vad kan man göra med ambivalensen inför jämställdhetens plats i mångkulturell verksamhet?” Medvetet lät jag bli att omformulera frågan så. Den ställdes inte så. Dess oklarhet var mer trovärdig. Istället gick jag in med en mer öppen inställning i observationen. Det material jag samlade in kändes spretigt och svårt att formulera. Jag ser att en intersektionell ansats för förståelse av sammanhanget stärker möjligheten att fortsätta studien, fortfarande med aktionsforskning som metod, och genom att börja med att spegla tillbaka det jag uppfattat och försökt formulera. I dialog med deltagarna provade jag

tolkningen att upplevelsen av att makt i många olika former var under förhandling och ganska snabbt av arbetslaget associerades med kön. Flera tyckte det var en intressant tolkning. Någon menade att den fråga som oftast diskuterades som maktfråga handlade ju om prästvigda kvinnor. Kanske blev kön och makt nära associerade. Med stöd i observationerna kan jag konstatera att oron kring genusrelationerna kan ha visst fog för sig, men däremot är genus långt ifrån den enda maktordning som är i rörelse. I en heterogen miljö, där många människor möts med skilda bakgrunder, erfarenheter och positioner i samhället, är rätten till platsen under ständig förhandling. Att kön kommit att bli uppmärksammat som en sådan faktor, skulle hypotetiskt kunna förklaras av att genusrelationer under ett antal decennier varit uppmärksammat som en exkluderande faktor i kyrkan som organisation. Kunskap om en maktordning har i så fall övat arbetslagets uppmärksamhet och känslighet för dessa maktordningar, samtidigt som andra exkluderande mekanismer inte i lika hög grad uppmärksammas.

Nästa steg

Fortsättningsvis kommer jag att involvera Sara Ahmeds metaforer om väggar och bord i den fortsatta dialogen i arbetslaget kring olika former av motsättningar, konflikter och motstånd mellan olika aktörer. Att identifiera olika aktörer, utöver uppenbara grupperingar, hör till en viktig del i kunskapen om sammanhanget. Det är en kunskap jag anar att arbetslaget har en fördjupad och komplex kunskap om. Därefter är jag nyfiken på exempel på hur de arbetat såväl intuitivt som strategiskt i olika konflikter eller situationer då olika synsätt står i motsättning till varandra. En workshop kommer att fokusera erfarenheter av arbete som syftar till att motverka exkludering oavsett om maktordningen som exkluderar handlar om kön, religion, etnicitet eller andra faktorer. En ram för en workshop kan se ut på följande sätt:

- *Introduktion* av Ahmeds metaforer: väggar och bord - med tid för respons
- *Spegling* där forskaren presenterar iakttagelser - med tid för respons. Här är det centralt att ge exempel på ett flertal olika maktspänningar och att de samverkar. Genusfrågan omformuleras utan att tonas ner.
- *Forskaren läser upp poetiska fragment*. Var och en har fått papper och penna att notera tankar och associationer. Dessa noteringar är utgångspunkt för samtal i arbetsgruppen. Här kan en samtalsledare som inte är forskaren själv vara ett bra stöd i processen.
- *Lyssnande*. Forskaren lyssnar till praktikernas tankar och ställer endast frågor för att höra mer. Vad bekräftas? Vad förvånar? Vad

är missuppfattat? Vad saknas? Här lyssnar forskaren till responsen för att få en spegling tillbaka. Uppfattas materialet som relevanta ögonblicksbilder? Återger de något som känns igen eller är forskarens bilder främmande?

- *Gemensam sammanfattning* - vilket är nästa steg? Deltagarna erbjuds att skriva eller intervjuas vidare. Öppet för andra förslag.

Den här artikeln presenterar ett material som är första steget i en process där forskare och deltagare möts. Jag har vridit på den ursprungliga frågan, teoretiskt reflekterat den. I den meningen presenteras här ett outsiderperspektiv. Men de poetiska fragmenten är inte steg i ett besvarande av frågan, utan ett förtydligande av forskarens (begränsade) blick. De är ett steg i processen att skapa förutsättningar för ett ömsesidigt fortsatt forskningsprojekt. Fragmenten samlar forskarens blick så att deltagarna, genom sin respons, kan begränsa anspråket av allseende och uttömmande kunskap, till att vara en blick av flera blickar. En med akademisk kunskap och erfarenhetskunskap.

Uppläsning av poetiska fragment utgör början på en konstruktivt kritisk och involverande dialog, där syftet är att deltagares berättelser och poetiska fragment kommer fram. En sådan workshop utgör del i en metodutveckling i ett viktigt skede i aktionsforskning, där allt fler deltagare involveras i ett kreativt berättande och/eller skrivande. Resultaten ur sådana workshops kan bestå i material av vetenskaplig karaktär, av existentiell karaktär och av konstnärlig karaktär. Konflikter kommer förmodligen inte kunna undvikas, men förstås på nya sätt och kännas igen.

Aktionsforskning förbi konsensus?

Det är i meningsskillnader som förändrande samtal kan börja. Angående skillnaden mellan konsensusinriktade samtal och kritiskt reflekterande samtal skriver Mia Liinason:

Målet är istället att förstå någonting *annat* än det vi redan vet, för att kunna gå en mindre begränsande och mer oförutsägbar framtid till mötes. Då vi i ett kritiskt möte närmar oss varandra och varandras erfarenhets- och tankevärldar formar vi, som den feministiska teoretikern Sara Ahmed beskriver det, ett kollektiv där vi kan förändras genom våra olikheter. (Liinason 2014: 49)

Man kan säga att aktionsforskning kan vara ett möjligt sätt att arbeta så. Den förändringsprocess som forskare deltar i syftar till att vara del i en förändring av ett sammanhang, som man lär känna, för att tillsammans med flera aktörer forma

nya livsvillkor. Bilden av en framtid är diffus, man kan ha olika uppfattningar om vägarna dit, men i mötet mellan många kan verklig förändring börja. Texter som inte ger en enda sammanfattande bild, utan nya och flera bilder som berättar om hur man kan orka leva och arbeta med varandra även med insikten att regelväggen aldrig kommer att försvinna helt. Likväl fortsätter försöken att flytta den, vrida på den, skrika mot den. Att välja alternativet att tiga eller blunda är att lämna människor ensamma. Det är privilegierat att kunna välja att gå därifrån. I varje steg i studien såväl som i livet, kommer frågorna formuleras annorlunda och skapa en ännu okänd framtid.

Referenser

- Ahmed, Sara (2012) *On Being Included. Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham: Duke University Press.
- Alvesson, Mats (2011) *Intervjuer: genomförande, tolkning och reflexivitet*. Malmö: Liber.
- Amundsdotter, Eva (2008) "Gemensamt kunskapande om motstånd och förändring i nätverk", Johannisson, Bengt Gunnarsson, Ewa och Stjernberg, Torbjörn (red) (2008). *Gemensamt kunskapande: den interaktiva forskningens praktik*. Växjö: Acta Wexionensia.
- Amundsdotter, Eva (2009) *Att framkalla och förändra ordningen: aktionsorienterad genusforskning för jämställda organisationer*. Luleå: Luleå tekniska universitet.
- Braidotti, Rosi (2006) *Transpositions: On Nomadic Ethics*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Bränström Öhman, Annelie (2014) "Skrivandets former, normer och rum", Lundberg, Anna och Werner, Ann (2014) *Kreativt skrivande och kritiskt tänkande i genusvetenskap*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Clifford, James och Marcus, George E. (red) (2010[1986]) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Dahl, Gudrun och Smedler, Ann-Charlotte (red) (1993) *Det respektfulla mötet: ett symposium om forskningsetik och antropologi*. Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) Uppsala: Swedish Science Press.
- de los Reyes, Paulina, Irene Molina och Diana Mulinari (red) (2005) *Maktens (o)lika förklådnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Hammersley, Martyn och Atkinson, Peter (1996) *Feltmetodik: grunnetaget for feltarbeid og feltforskning* [andra reviderade utgåvan]. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Gunnemark, Kerstin (red) (2011) *Etnografiska hållplatser: om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Hopkinson, Clare (2015) "Using Poetry in a Critically Reflexive Action Research Co-Inquiry with nurses", *Action Research* 13(1): 30-47.
- Ingold, Tim och Vergunst, Jo Lee (red) (2008) *Ways of Walking: Ethnography and Practice on Foot*. Aldershot: Ashgate.
- Liinason, Mia (2014) "Goda skäl för jobbiga känslor. Om kritik, feminism och föränd-

ring", *Kreativt skrivande och kritiskt tänkande i genusvetenskap*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Lenz Taguchi, Hillevi, Bodén, Linnea och Ohrlander, Kajsa (red) (2011) *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber.

Livholts, Mona (2008) "Det 'tänkande' skrivande subjektet: reflektioner kring metodologiska postulat, svensk genusforskning och post/akademiskt skrivande", *Tidskrift för genusvetenskap* 29(2): 83-97.

Livholts, Mona, Brånström Öhman, Annelie, Rönnblom, Malin och Koobak, Redi (2010) "Writing Change in Feminist and Gender Studies: Staging the Political and the Embodied", *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 18(4): 223-225.

Livholts, Mona (red) (2012) *Emergent Writing Methodologies in Feminist Studies*. London: Routledge.

Phipps, Alison och Saunders, Lesley (2009) "The Sound of Violets: The Ethnographic Potency of Poetry?", *Ethnography and Education* 4(3): 357-387.

Pui-lan, Kwok (2011) "The Politics and Poetics of Ada María Isasi-Díaz", *Feminist Theology* 1: 33-38.

Reason, Peter och Bradbury, Hilary (red) (2013) *The SAGE Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice*. London: Sage.

Saunders, Lesley (2003) "On Flying, Writing Poetry and Doing Educational Research", *British Educational Research Journal* 29(2): 175-187.

Tafdrup, Pia (2002) *Över vattnet går jag: skiss till en poetik* [andra utgåvan]. Lund: Ellerström.

Nyckelord

Mångfald, migration, motstånd, aktionsforskning, Sara Ahmed, Svenska kyrkan, poesi, Pia Tafdrup

Cecilia Nahnfeldt

Sekretariatet för teologi och ekumenik

Svenska kyrkan

751 70 Uppsala

E-post: cecilia.nahnfeldt@svenskakyrkan.se